

Alles

HUUB OOSTERHUIS

voor

Een nieuwe catechismus

allen

Samengesteld door Kees Kok

HUUB OOSTERHUIS

ALLES
VOOR
ALLEN

EEN NIEUWE CATECHISMUS

samengesteld door Kees Kok

UITGEVERIJ KOK – UTRECHT

© 2016 Uitgeverij Kok

Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

www.kok.nl

Omslagontwerp: Geert de Koning

Opmaak binnenwerk: Garage BNO

ISBN 978 90 435 2798 9

ISBN e-book 978 90 435 2799 6

NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Opdat God zij:
alles in allen.

1 Korintiërs 15:28

Een andere catechismus

Veel mensen die in christelijke kerken zijn opgegroeid, valt het moeilijk om aan zichzelf te bekennen dat ‘het christelijk geloof’ hen niets meer zegt. Geloven betekent oorspronkelijk: vertrouwen schenken en goede hoop hebben; wat het betekent tussen mensen in vriendschap en liefde. Een grote liefde is een groot geloof.

Vijfenzeventig jaar geleden, in 1941, verscheen de *Catechismus* van de hand van Frits van der Meer, priester, literator en kunsthistoricus. In het voorwoord schreef kardinaal J. de Jong: ‘Sinds enigen tijd was er in onze taal geen oorspronkelijk boek meer verschenen dat den gehelen geloofsinhoud op systematische wijze in kort bestek behandelde..’ Het is een ouderwets rooms-katholiek monument.

In de zestiger jaren na het Tweede Vaticaans Concilie ontstond behoefte aan een nieuwe verwoording van de ‘gehele geloofsinhoud’. Die kwam er in 1966, vijftig jaar geleden: *de Nieuwe Katechismus* (nu met een K), in opdracht van de Nederlandse Bisschoppenconferentie vervaardigd onder hoofdredactie van prof. Piet Schoonenberg s.j. Volgens het voorwoord was het doel van deze Katechismus om ‘het eeuwige geloof te verkondigen in een eigentijdse vorm’. Hij is in verschillende talen vertaald – maar viel niet in de gratie bij de Vaticaanse theologen. In de jaren negentig van de vorige eeuw verscheen de door het Vaticaan goedgekeurde *Catechismus van de Katholieke kerk*.

Intussen groeide in leerhuis, liturgie en prediking van de *Ekklesia Amsterdam*, in 1960 door Jan van Kilsdonk s.j. opgericht als *Amsterdamse Studentenekklesia*, geleidelijk een nieuwe, ondogmatische visie op het 'christelijk geloof'. Dat gebeurde vanuit een hernieuwde omgang met de hele bijbel, met name met de Joodse Schrift die daar als 'Oude Testament' het grootste deel van uitmaakt. Huub Oosterhuis was en is de belangrijkste woordvoerder van deze bijbels-theologische herinterpretatie. Daarbij onderging hij zeer uiteenlopende invloeden van Joodse, protestantse en katholieke zijde: van Abel Herzberg en Yehuda Ashkenasy, de bijbelse theologie van de Amsterdamse School, de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie, en de politieke bijbeluitleg van Ton Veerkamp.

Uit zijn vele publicaties, preken en overwegingen, heb ik in overleg met de auteur, nu vijfenzeventig jaar na de klassieke en omvangrijke *Catechismus* van Frits van der Meer en vijftig jaar na *De Nieuwe Katechismus*, onder de titel *Alles voor allen* een 'nieuwe catechismus' gedistilleerd. Daarin wordt geprobeerd, zonder aanspraak op systematische volledigheid, aan de hand van het 'Grote Verhaal' van de Joodse en van de 'messiaanse' ('oerchristelijke') traditie, antwoorden te vinden op de eeuwige vragen van vandaag. Voorbij aan het onderscheid katholiek-protestant. Voor alle mensen van goede wil.

Kees Kok, 1 november 2016

Proloog

Geloofsboek

1

Veel mensen die in christelijke kerken zijn opgegroeid, valt het moeilijk om aan zichzelf te bekennen dat ‘het christelijk geloof’ hen niets meer zegt en volstrekt geen richting geeft aan hun vaak onvervulde en verwarde leven. En tegelijkertijd voelen zij een grote behoefte aan verbondenheid, en een grote energie tot overgave en inzet; overgave aan iets dat groter is dan zichzelf; zij willen horen bij... en geloven in...

Geloven is een lastig woord. Voor de een klinkt het naar grote stelligheid, hogere kennis, voor de ander naar simpelheid, vage gevoelens en mooie muziek.

Geloven betekent oorspronkelijk: vertrouwen schenken, krediet geven en goede hoop hebben; wat het betekent tussen mensen in vriendschap, in liefde: ik houd van je, ik vertrouw me aan je toe, ik geloof in ons. Geloof en liefde zijn stam- en geestverwante woorden, in het Engels is dat nog hoorbaar: I believe, I love. Een grote liefde is een groot geloof, en een grote opluchting – alsof je ontkomen bent aan een eenzame afgrond; alsof je uit ballingschap bevrijd bent; en zo is het ook. De dichteres Vasalis heeft daarover geschreven, over ‘de vrijheid van een grote liefde, die plaats voor wanhoop laat en twijfel en gemis’.

2

Ik zie mensen die willen horen bij... en geloven in...

Ik zie hoe ze zich inzetten en geven voor meer, veel meer dan hun eigenbelang. Ze zijn van een oud geloof afgevallen, dat oude wijd verbreide geloof in Blind Noodlot en Stom Toeval, in goden en machten, de markt en de beurs – ze geloven niet meer dat deze wereld vol methodieken van uitbuiting en vernedering en pijn de enig mogelijke wereld is – ze geloven niet meer dat ook maar iets in deze wereld onwrikbaar en natuurnoodzakelijk is, kindersterfte, aids, het bittere onrecht van de armoede en dus, als gevolg daarvan, het bittere geweld. Zij zijn van plan een andere wereld te maken, stukje bij beetje, dag na dag; zij trekken een spoor van andere, nieuwe wereld door deze oude heen. Ik zie hun grote liefde, en ik geloof mijn ogen.

En ik heb een boek, of liever: een boek heeft mij. Dat joodse boek Bijbel met zijn woorden over recht en vrede en alle dingen nieuw. En ik herken ze in elkaar, dat boek in die mensen, die mensen in dat boek – ik herken dezelfde grote liefde, inclusief wanhoop, twijfel en gemis; ik zie en lees hetzelfde geloof, dezelfde intuïtie: dat wij niet voor de afgrond zijn gemaakt.

*Gelezen heb ik wat geschreven staat,
mij toevertrouwd aan onbewezen woorden:
niet voor de afgrond hebt Gij ons gemaakt.
Wegen ten leven hebt Gij mij doen kennen
(psalm 16)*

Onbewezen woorden; maar opgeladen met de kracht van eeuwenlang gescherpte intuïtie, met eeuwenlang doorgegeven hoop tegen wanhoop: 'niet voor de afgrond'. Zoals ik niet uit de oerknal kom, maar uit een hand – ja óók uit de oerknal, het zal wel,

maar ook, en meer, uit een hand; dezelfde die de zeeën op hun plaats heeft gelegd en de sterren aan het firmament bevestigd. En die hand laat mij niet vallen in de afgrond – dat is de grote intuïtie. Dat het laatste woord van de wereldgeschiedenis niet aan het godenpaar Blind Noodlot en Stom Toeval zal zijn maar aan de Naam ‘Ík zal er zijn’, die er was in den beginne.

Vanuit die grote intuïtie is het boek geschreven van Abraham en Mozes en Jezus – en wordt het geleefd, in en buiten alle christelijke kerken, hoop tegen wanhoop.

3

Wie, bij tijd en wijle, van week tot week ter kerke gaat, hoort daar woorden die ontleend zijn aan de joodse Heilige Schrift, het bijbelse geloofsverhaal. Wat is, als het goed is, een kerk? Een plaats waar wij deel krijgen aan de kracht van de Schrift, aan het levensonderricht dat daar geschreven staat. Thora, antwoord op de vraag: wat moeten wij doen om niet vergeefs en zonder zin, maar menswaardig te leven.

Het Hebreeuwse woord ‘Thora’ wordt doorgaans in het Nederlands vertaald met ‘wet’. Maar dat is een te armzalige weergave die ons op de gedachte zou kunnen brengen dat het in de joodse bijbel om het onderhouden van geboden zou gaan, daarentegen in de ‘christelijke’ bijbel om de liefde; de God van Mozes zou dan vooral een strenge wetgever zijn, de God van Jezus een liefdevolle vader. Maar dat is een misverstand. De Thora is een liefdesleer, liefde vooral ook in de betekenis van ‘solidariteit’.

In de bijbel wordt het menselijk bestaan verbeeld en bezongen vanuit de hoop. Herinner je het verhaal over de schepping van de mens. Ten dage dat God aarde en hemel maakte, boetseerde hij de mens uit het stof van de aarde, en levensadem blies hij in zijn neus. Hij plantte een tuin, plaatste daarin de mens, en

sprak 'Het is niet goed dat de mens alleen is'. Toen schiep hij 'de ander' – en toen werd wat nu nog is en altijd weer worden moet: mensen elkaar tot naaste, tot antwoord en ogen, tot bron van hartstocht en vrede.

Zo luidt het verhaal van onze oorsprong en bestemming.

Het is in mensen gezien voordat het opgeschreven werd. Het komt van beneden: wat mensen geleefd hebben, moeizaam van dag tot dag, is verhaal en lied geworden. Eeuwenlange levenservaring is verdicht tot deze beelden van begin: twee mensen die, zo staat het in de oorspronkelijke tekst van Genesis, het boek der schepping, tegenover elkaar, elkaar tot hulp zijn, en die in hun overgave aan elkaar niet beschaamd worden. Zo is het bedoeld, menen de dichters van het boek der schepping, en ze beelden dat uit door te vertellen hoe het is begonnen.

De Heilige Schrift is een neergeschreven weg, een weg van woorden: woorden om te doen. Een 'leerboek' voor levens- en geloofsvernieuwing: aan de hand van het bijbelse levensonderricht probeer ik de hoop te hervinden, het ideaal hoog te houden – en laag, praktisch, met voeten in de aarde. 'Thora' is visioen en leefregel van dag tot dag. Wat is de lage, nederige leefregel die aan dat hoge ideaal, mensheid-in-licht, gewaagd is? 'Heb liefde tot je naaste die is als jij, jouw gelijke': dat woord geldt in de joodse traditie en bij monde van Jezus als de kortste samenvatting van heel de Thora.

Een kerk is een plaats waar deze Schrift gezongen wordt, gelezen, gespeld, uitgelegd, toegepast; gevierd 'in taal en teken'; en steeds opnieuw ondervraagd. Mensen die bijeenkomen om deel te krijgen aan de inspiratie en 'geest' van de Schrift, om bij die overgeleverde woorden bemoediging en licht te vinden, en zo

mogelijk steun en herkenning bij elkaar, zij noemen zich van oudsher een ‘gemeente’, een ‘bijeenvoning’ onder de hoede van het woord, een ‘ekklesia’: bijeengeroepen en deelgenoten in één-zelfde roeping.

4

Een stad van vrede, een nieuwe aarde, is het ‘uiteindelijke’ waar het verhaal van de Schrift naar toe geschreven is. Maar het begint in de diepste diepte van ellende, met de beschrijving van onderdrukking en uitbuiting, knechtschap – een lot waaraan tot op vandaag miljoenen zijn overgeleverd, mensen zoals wij, kinderen als onze kinderen. Lees de eerste hoofdstukken van het bijbelse boek Exodus-Uittocht: men stelde opzichters over hen aan die hen onderdrukten: dwangarbeid; die hen sloegen en hun leven verbitterden met harde dienst en hen tot slaven maakten.

En het geschiedde, in die vele dagen, in die vele jaren:

de koning van Egypte stierf.

Maar de kinderen van Israël zuchtten, vanuit hun dienst.

Zij schreeuwden en hun roepen om hulp

steeg omhoog naar God, vanuit de dienst.

God hoorde hun geschreeuw.

God gedacht zijn verbond

met Abraham, met Izaäk en met Jakob.

God zag de kinderen van Israël.

God wist. (Exodus 2:23-25)

Het is vandaag geen andere wereld, het zijn dezelfde mensen. Harde, zachtaardige, bange, moedige, mooie, vreeswekkende, onberekenbare. Wie de bijbel leest, herkent ze. Hoeveel wij ook niet begrijpen van die uitheemse verteltrant en beeldspraak, wij verstaan dat het gaat over mensen zoals wij, van dezelfde stof gemaakt; met ogen die proberen te zien wat er te zien is – maar

nooit heeft iemand God gezien, toen niet en tot op heden niet. Hoe die-van-toen met hun verborgen God zijn omgegaan, hoe zijn woord in hen heeft doorgewerkt en hun inzicht en blikrichting veranderd, dát staat geschreven en dát is herkenbaar tot op vandaag. De vertroosting der Schrift.

5

De joodse bijbel is de diepste en sterkste laag van de christelijke traditie. 'Bron van levend water' wordt de levensleer van de Thora genoemd in de bijbel zelf, 'brood uit de hemel', leeftocht in de woestijn.

Uit deze bron heeft de gemeente van Jezus' volgelingen altijd gedronken; dit brood heeft zij tijdens haar samenkomsten gebroken en uitgedeeld. In een vroeg-christelijk lied van rond het jaar 120 wordt het besef uitgesproken dat 'wij' (niet-joden) deel hebben gekregen aan 'de wijsheid en het leven' van Israël – met een geliefd beeld uit psalmen en profetenliederen wordt Israël 'de heilige wijnstok David' genoemd.

*Gezegend zijt Gij, Enige, God,
omwille van David uw heilige wijnstok
waaraan Gij ons deel hebt gegeven
door Jezus uw dienstknecht.*

'Wij', kinderen van de 'heidenen' (of, minder beladen woord, van de 'volkeren'), wij zijn geënt op de 'edele olijf', schrijft Paulus in zijn geduchte brief aan de ekklesia van Rome. 'Jullie hebben deel gekregen aan het sap van de olijf', aan de levenskracht van Israël. Of, in een ander beeld: wij zijn op de weg van de Thora gekomen door Jezus; hij is ons voorgegaan op die 'eeuwige' weg. Dat Israëls God onze God wil zijn, weten wij door hem. En heel die traditie tot op vandaag, hoe verward en versuft soms ook,

raadt ons aan de geschriften van Israël te lezen als tot ons, nú, gericht.

Wie de woorden van de Thora in zijn hart draagt, draagt 'het land' in zijn hart. Uit kracht van die liefdesleer hebben mensen oases geplant in de woestijn. 'De steppe zal bloeien, de steppe zal lachten en juichen', uit kracht van de Thora. Wie de woorden niet doet, zich niet laat leiden door het beginsel der gerechtigheid, verspeelt het land, maakt er weer woestijn van. Hoor Israël. Hoor jij die dit leest.

Een nieuwe catechismus

Veel mensen die in christelijke kerken zijn opgegroeid, valt het moeilijk om aan zichzelf te bekennen dat 'het christelijk geloof' hen niets meer zegt. Geloven betekent oorspronkelijk: vertrouwen schenken en goede hoop hebben; wat het betekent tussen mensen in vriendschap en liefde. Een grote liefde is een groot geloof.

In deze nieuwe catechismus probeert Huub Oosterhuis aan de hand van het 'Grote Verhaal' van de Joodse en van de 'messiaanse' ('oerchristelijke') traditie, antwoorden te vinden op de eeuwige vragen van vandaag. Voorbij aan het onderscheid katholiek-protestant. Voor alle mensen van goede wil.

